

**Religionspädagogische Jahrestagung
DKV- Fachverband für religiöse Bildung und Erziehung
25-28 september 2014 te Paderborn**

Algemeen thema: Follow me.

Zur Bedeutung der Lehrenden in religiösen Lernprozessen in Schule und Gemeinde.

Inleiding/opening congres.

Als introductie voor het geheel van de lezingen tijdens de congresdagen koos men (bij de opening van het congres) voor een aantal korte literaire teksten. Die teksten lieten zien hoe men intellectueel en spiritueel gegrepen kan worden door een ander mens op dusdanige wijze dat men die ander als voorbeeld voor de eigen levensweg gaat zien. Voorgelezen werd uit het werk van Elias Canetti ('Die gerettete Zunge- Geschichte einer jugend' 1977), Janet Frame ('Ein Engel an meiner Tafel' Autobiographischer Roman 1993) en Gabriele Miller ('So lange möchte ich noch leben...' Roman 1985). Een ander kan op eclatante wijze een persoonlijkheid presenteren die in woord en gedrag noopt tot navolging, tot 'follow me'.

Het begrip 'leren' vanuit een filosofisch insteek:

Prof. Dr. Christof Türke: Die Unverzichtbarkeit des lehrers/der Lehrerin; Einstieg zum Lehrer-Schüler Verhältnis

Enkele aandachtspunten:

Professor Türke begint zijn lezing met een onderscheid te maken tussen het leergedrag van een dier en de mens.

Proeven met dieren wijzen uit dat gedrag aangeleerd kan worden met behulp van bepaalde technieken en hulpmiddelen. Een dier reageert daarop instinctief en in zoverre is het leerproces erg eenvoudig (vgl. de Pavlovreactie).

De mens leert doelgericht. Het nadoen van gedragingen en handelingen gaat altijd gepaard met gevoelens en emoties. Bovendien is het leerproces bijna altijd sociaal gericht en juist door de veelheid aan invalshoeken veel ingewikkelder dan bij een dier.

Naast de fysiologische binding (die bij dieren overigens ook voorkomt) is er de psychisch emotionele binding tussen degene die kennis/gedrag bijbrengt en de lerende. Die emotionele bagage (vgl. ouder-kind) kan binnen het leerproces soms storend werken.

Kinderen worden in de gemeenschap opgenomen door aandacht van anderen en door opmerkzaam te worden gemaakt op zaken. Door samen met iets bezig te zijn. Degene die dit doet is altijd leraar voor een kind. Hij/zij verwijst steeds naar iets anders dat weer de aandacht verdient van het kind. De moeders/verzorgers zijn zodoende de eerste leraren. Zij doen iets voor aan het kind met de intentie het kind ergens opmerkzaam op te maken.

Als de kinderen oud genoeg zijn om een tijdje alleen te blijven wordt het leren beter niet meer alleen door de ouders gedaan (omdat ouders zeer veel extra emotionele bagage meenemen) maar door een professionele leraar. Dit is een identificatiefiguur en hii/zij moet zorgen op een gegeven moment zelf overbodig te worden. Dit kan nooit zonder conflicten.

Dit conflict kan overigens nooit worden voorkomen, ook niet door het wegcijferen van de leraar.

De leraar zal moeten blijven voordoen, frontaal lesgeven blijft zo zijn waarde behouden. Zelfstandig leren gebeurt daar waar kinderen zich zelf iets kunnen eigen maken. Stimuli tot het ontwikkelen van eigen initiatief en zelfstandigheid bij een kind/jeugdige moeten in ruime mate aanwezig zijn. Of het leren nu gebeurt in een groep of individueel, frontaal of door middel van groepswork, enz. is minder relevant.

Houdt voorts rekening met volgende punten bij een leerproces:

- De Russische fysioloog Pavlov wordt aangehaald: leren is het aan elkaar verbinden van stimuli.
- De jonge generatie doet de oudere generatie na, zowel in positieve als in negatieve gedragingen en handelingen.
- Kinderen laten zich door volwassenen ergens op wijzen.
- Herhalen is wezenlijk en voor kinderen zelfs onontbeerlijk.
- Opmerkzaamheid is een natuurlijke discipline.
- De vroegste leerprocessen doen zich voor in de kindertijd.
- 'Leraren' die nog slechts leerbegeleider zijn, vertegenwoordigen nog slechts ruïnes van identificatiepersonen die uiteindelijk niet de zelfstandigheid van de kinderen bevorderen maar mentale verwaarlozing.

Prof. Dr. Rita Burrichter: Profesionalität von Religionslehrer.

Professionaliteit:

Daartoe behoren: de vakgebieden (theologie, didactiek, pedagogiek), de individuele transformatie (het duidelijk ingesteld kunnen zijn op de concrete situatie en concrete mensen) plus de arbeidsovereenkomst (w.o. de concrete plaats van handelen: bijvoorbeeld de school, parochie, enz.).

Die professionaliteit is deels rechtstreeks te leren (de technische zaken), maar is deels ook afhankelijk van de bereidheid de eigen invloed op het leren (leerproces) van jou als persoon én 'leraar' in ogenschouw te nemen.

In het godsdienstonderwijs dient de leraar bereid te zijn te getuigen (inclusief de mogelijke zich voordoende twijfels) en te laten zien dat het geloof in het eigen leven handen en voeten krijgt en dat er een band met de kerk is.

Godsdienstleraren staan met hun persoon ook voor het geloof van de Kerk in. Voor veel leerlingen zijn zij contactpersonen tot de Kerk, zij zijn bruggenbouwers tussen twee instituties, school en Kerk. Zij moeten niet alleen de belofte van God overbrengen, maar ook de aannemelijkheid van die belofte (zeker ook door het eigen leven) tot uitdrukking proberen te brengen.

De godsdienstleraar moet bereid zijn de zaak van het evangelie tot zijn/haar eigen zaak te maken en dit overbrengen via een geloofwaardig getuigenis.

Ieder naar zijn eigen vermogen. Zo helpt men de leerling het evangelie als een uitdaging te herkennen en deze te beantwoorden.

Dat zijn/haar eigen geloof soms vatbaar is voor twijfel hoeft de leraar voor zijn leerlingen niet te verbergen. Dat komt de authenticiteit van de boodschap alleen maar ten goede.

Vervolgens wordt er een Competentiemodel geschetst waarbinnen een onderwijskracht moet passen (elkaar deels overlappende velden) :

Theologische én religieus pedagogische competentie
+
institutionele competentie
+
reflectieve competentie
+
pedagogisch-didactische competentie
+
persoonlijke (relationele) competentie

In het kort: Primair komt het bij lesgeven aan op professionaliteit. De ‘persoon’ van de leerkracht is echter eveneens erg belangrijk. Een sterke persoonlijkheid maakt de leraar zelf doorgaans sterker, eventueel beter en zeker memorabeler. Maar ook als je ‘doorsnee’ bent, kun je met een gedegen vaktechnische professionaliteit toch nog geschikt zijn als leraar. Een leerproces bestaat echter niet alleen uit het vaktechnische deel. Meer is beter. Professionaliteit kun je aanleren! Een leerkracht moet het vermogen in zich hebben voortdurend reflectief naar zichzelf en het leerproces te kijken. Om van daaruit te blijven werken aan een eigen doelgericht handelen op pedagogisch, didactisch en persoonlijk vlak.

Prof. Dr. Monika Scheidler: Professionalität in der Katechese.

Catechese kent duidelijke eigen kwaliteitskenmerken. Het verdient aanbeveling dit steeds goed in de gaten te houden. Een methode om dat te kunnen realiseren is de ‘denkhorizon sociaal constructivistische leertheorieën’. De hiervoor ontwikkelde leerdriehoek! Professor Monika Scheidler geeft hiervan een uiteenzetting, waarvan een kort overzicht.

Zijde 1. De cognitieve zienswijze (doelgericht, systematisch, cumulatief);

Zijde 2. De Socio-constructivistische zienswijze (gekozen situering, coöperatief, participatief);

Zijde 3. De cognitief-constructivistische zienswijze (actief, constructief, zelfstandig).

Van al deze deelgebieden (zijden van de driehoek) schetst zij door middel van leerstrategieën een geheel eigen denkkader.

Opvallende kenmerken: Het gaat om de mogelijkheid tot het (kunnen) verrichten van complexe werkzaamheden (dit geldt voor betaalde en niet betaalde catecheten).

- A. Leren via begeleiding, ontmoeting en groepsgesprekken (variatie een werkvormen);
- B. Catecheten als leerbegeleid(st)er en persoonlijk medium (professionaliteit en geloofsgetuige);
- C. Een gedegen deelnemoriëntering (beginsituatie) en plausibiliteitsonderzoek (motivatie tot leren gekend?);
- D. Voortdurend een tussenbalans opmaken m.b.t. het begrip ‘catechetisch leren’ (evaluatie).

Bijzonderheden bij een catechetische professionaliteit:

De catecheet :

- fungeert als een levende catechismus;
- begeleidt een sociaal gebeuren (samen leren);
- neemt de eigen levensverhalen van de deelnemers serieus;
- zorgt voor een werkelijke ontmoeting binnen een levende gemeenschap (dit is wezenlijk).
- is zich ervan bewust dat het 'Kerk-zijn' steeds minder gebeurt door socialisatie en steeds meer door bewuste keuzes;
- beseft steeds meer te moeten opereren binnen een beperkte inhoud;
- moet kunnen vertrouwen op voldoende professionele ondersteuning;
- moeten het geloof in het eigen leven kunnen ervaren, kunnen duiden en op overtuigende wijze kunnen getuigen.
- werkt op school vooral cognitief, binnen de parochie vooral communicatief;
- in de parochie staat de deelnemer dicht bij de catecheet;
- in de school is de benadering afstandelijker (vakmatiger)
- getuigenis op school vooral via een diaconale houding (slechts zelden als persoonlijke getuige van het eigen geloof in het vak);
- in de parochie kan men de deelnemers gemakkelijker onvoorwaardelijk accepteren (zonder prestatiedwang)

De vrijwilliger als catecheet: kenmerken:

- (voldoende zelf opgeleide) begeleider van catechetische processen;
- staat in de gemeenschap en vertegenwoordigt die;
- kan door zijn eigen houding iets van God laten zien;
- hoeft geen theoloog te zijn;
- behoeft daadwerkelijke en goede ondersteuning (van professioneel begeleider, relevante materialen, vervulling achtergrondvoorwaarden, enz.)
- dient zijn eigen levensweg als een leerweg in en met het geloof te zien.

Betaalde (beroeps)catecheten:

- kunnen veel meer doen als het draaien van een projectje en hebben dus meer opleiding nodig;
- moeten vrijwilligers kunnen begeleiden (gelovig, motiverend en catechetisch) en nieuwe/betere kansen voor catechese kunnen zien c.q. mee ontwikkelen..

Prof. Dr. Helmke:
Die Hattie-Studie als Lehrerbibel? (zie helmke@uni-landau.de)

Professor John Hattie

Professor John Hattie is een onderwijswetenschapper uit Nieuw-Zeeland. Hij is sinds 2011 verbonden aan het Melbourne Education Research Institute van de universiteit van Melbourne. Hij is bijzonder hoogleraar Educatie aan de Universiteit van Auckland. Hij is adviseur voor het ministerie van onderwijs van Nieuw-Zeeland, Australië en de Verenigde Staten. Hij schreef (mee aan) meer dan 17 boeken en 500 artikelen over zijn onderzoek.

John Hattie: ‘Visible learning is when teachers see learning throughout the eyes of the student. And when students see themselves as their own teachers.’

John Hattie is een onderwijswetenschapper, verbonden aan het Melbourne Education Research Institute en de Universiteit van Melbourne. Hij deed meer dan 1000 meta-analyses van 50.000 onderwijsonderzoeken waarbij van 240.000.000 leerlingen wereldwijd gegevens waren verzameld. De uitkomsten van zijn meta-analyses laten u op een andere manier kijken naar uw onderwijs, professionele ontwikkeling en opbrengsten deels ook verrassend en vernieuwend. Dit is veruit het meest uitgebreide, op bewijs gerichte onderzoek naar wat het beste werkt om leerprestaties te verbeteren.

Zijn inzichten en aanpak zijn met succes geïntroduceerd in o.a. de VS, Zweden en Groot-Brittannië

Leren zichtbaar maken

Het werk van John Hattie, ‘Leren Zichtbaar Maken’, richt zich op volgende: de impact van het onderwijs op het leren van leerlingen vergroten.

Niet met een aparte methode, lessen of andere ingrijpende veranderingen. Maar door:

- te kijken naar uw onderwijs door de ogen van de leerling;
- de impact die de leraar heeft in beeld te brengen;
- de leerling een liefde voor leren bij te brengen.

Hattie stelt dat elke leraar en elke school in staat is om de impact van het onderwijs zichtbaar te maken én te vergroten. Hij ontwikkelde daarvoor het programma Visible Learning Plus.

Verrassende punten binnen dit programma:

- heel belangrijk is de affectieve, de sterk motiverende en emotionele zijde van het leren. Dus het aspect van de wederzijdse (leraar-leerling) betrekking. In de politieke discussie over leerontwikkelingen en leerprocessen komt dit in de regel nauwelijks aan bod. Door zijn studie heeft Hattie aangetoond hoe ongelooflijk belangrijk het bij leren is een klimaat te scheppen van wederzijds respect, vertrouwen en waardering. Eigenlijk kennen wij dit ‘Beziehungsaspekt’ al van Rogers en Tausch, maar het is nooit als zodanig goed uitgewerkt. Hattie toont aan dat het uitermate belangrijk is vertrouwen en waardering te schenken aan een leerling, kwalificaties die niet direct afhankelijk zijn van de individuele prestaties van de leerling.
- Eveneens verrassend is zijn inzet van voortdurende tests, diagnose- en vergelijkingstoetsen in combinatie met Feedback. Juist een positieve ondersteuning, geknoopt aan die feedback (eventueel nog aangevuld met passende diagnoses), blijkt ongeëvenaarde leerresultaten op te leveren.

**Dr. Oliver Reis (Technische Universiteit Dortmund):
Der lernende Gott braucht lernende Menschen.
Hoe de Triniteit het christelijke leren structureert!**

Enkele standpunten uit zijn voordracht:

Religieus/godsdienstig leren is de zoektocht naar de blik van God via onze hulpconstructies (religieuze denkbeelden of Gegenstände).

- Leren is beleven, is ondervinden.
- Instappen in een religie betekent de aanschouwing van de wereld vanuit het (geaccepteerde) standpunt van een zich voordoende transcendentie.
- Religies ‘bouwen’ deze transcendentie met hulpconstructies (Gegenstände= religieuze denkbeelden: God/Vader, vagevuur, hemel, oordeel, schepping, demonen, enz.) die zij voor het proces van aanschouwing nodig hebben.
- Religies leren ‘tegenover’ de transcendentie, anders zouden zij hierover beschikken.
- Juist in hun religieuze denkbeelden en specifieke processen is over religies kennis te verkrijgen.
- Religies verhogen het kennisvermogen niet door een overname van wat het dagelijks leven biedt (‘Normalrealität’), maar door een geheel eigen proces van leren omtrent de Transcendentie. Wel een sensibiliteit tegenover de wereld, zodat zich anderen gewaardeerd en mee betrokken voelen.

God zelf leert zich Trinitarisch kennen – precies zoals wij Hem.

- De Triniteit centraal stellen als hét hulpmiddel (Hilfskonstrukt) door middel waarvan de weg naar de Vader voor de mens (heiden) wordt beschreven. De Triniteit is de grondvorm van het christelijke leren.
- God-Vader is het einde, het uiteindelijke doel van de geordende wereld, waarin wij geborgen zijn.
- Het Vader-zijn van God vereist van Hem, vanuit de scheppingsgedachte, om zijn denken, om zijn God-zijn vanuit de blik van zijn kinderen te verstaan (Ex.32,7-14).
- Jezus-Zoon treedt mensen tegemoet op een wijze zodat zij tot zichzelf en van daaruit tot de Vader (kunnen) komen: de belofte van het Rijk van God (Mc. 7, 24-30). “Jij bent de Heilige Gods”(Joh. 6,69).
- Zelfs in de ontmoeting van de Zoon met de zondaren (degenen die weigeren zijn Woord te aanvaarden) kan de Vader nog iets over de mens leren (Lc. 19,1-10).
- Navolging van Jezus betekent: deelname aan de manier van leren (van de stijl / Chr. Theobald) van de Nazarener.
- De Geest zet de Vader en de Zoon in een kritische onderlinge betrekking en is daarin God.
- De Vader behoedt de Zoon voor trivialisering en de Zoon de Vader voor een betekenisloos theïsme.

Christenen leren de wereld Trinitarisch kennen.

- Het hulpmiddel ‘Triniteit’ in de christelijke leer verbindt Vader, Zoon en Geest in het transcendente (immanente Triniteitsleer) en hun betrekking tot de wereld (heilseconomische Triniteitsleer).
- In de navolging van Jezus worden wij in deze Triniteit opgenomen en daarmee ook in een specifieke leer dynamiek. Dat vormt ook onze blik op de wereld.
- De Vader scheidt een vertrouwvolle ordening, die ervoor zorgt dat de wereld in die ordening bepaalbaar (herkenbaar?) is. Christelijk leren is daarom ook luisteren naar de bestemming van de wereld, door de religie vanuit haar Traditie hierop gewezen.

- De Zoon gaat op ontdekkingsreis binnen het menselijk leven en maakt het mogelijk dat de mensen en alle andere schepsels in Hem tot zichzelf komen. Christelijk leren is daarom een ontdekken van de wereld als aangezicht (gelaat/gezicht) van de Zoon om van daaruit de wereld en de schepsels te openen als de harten tot steen geworden zijn. (Proces/ Stijl)
- De Geest achterhaalt 'de stijl' in de blik van de Vader en 'de regels' via de blik van Jezus' stijl van spreken en handelen. Christelijk leren is zo een voortdurende beweging van reflectie naar het transcendente en zichzelf als mens toe, waarbij proces en religieus denkbeeld op elkaar betrokken wordt.

Godsdienstleraren brengen brengen in een proces religieuze denkbeelden en de aanschouwing van het goddelijke in beweging.

- Christelijk leren is des te meer in overeenstemming met de tijdgeest wanneer men bij de eigen 'zaak' blijft. De zaak is slechts via een leerproces te verwerven en is in de kern zelf een leergebeurtenis.
- Te lang bij de religieuze denkbeelden te blijven zonder dit in verbinding te brengen met het concreet handelen en spreken van God doodt het leren, omdat we dan gaan menen over God te kunnen beschikken.
- Te lang de wereld vanuit het perspectief van andere religies betrachten, doodt het leren eveneens. Het neemt de Waarheid van ons geloof (vgl hulpconstructies) niet meer serieus.
- Juist door beide in beweging te brengen, zorgt dat voor een openheid daar waar zaken verborgen liggen.
- Probleem: het is karakteristiek voor de religieuze existentie in onze tijd dat zij voortdurend geconfronteerd wordt met de logica uit verschillende denksystemen. Dat is bezwaarlijk voor zowel leraar als leerling.

Godsdienstonderricht heeft beter resultaat wanneer het de 'toevalligheid' toelaat dan er zich voor afsluit.

- Vanuit het gezichtspunt van de leraar is dat geen probleem, zolang die zelf in de Trinitarische leerstructuur blijft staan en zich met al zijn zorgen en twijfels Jezus van Nazareth als Zoon van God uitlevert.
- De leerkrachten kunnen binnen de gekozen leerbeweging geen vrijstellingen dulden.
- Wanneer zij bepaalde religieuze denkbeelden gebruiken (schepping, hel, demonen) of een stijl invoeren (liefde voor de vijand, menswaardigheid) dan moet zij erop letten dit met het transcendente te verknopen (in der Beobachtung sein), de ervaring een kans geven en niet blijven hangen bij een loutere reflectie van het denkbeeld.
- Komen er vragen over het transcendente, de godservaring, de eigen blik op het spreken en handelen van God, dan dit niet met een metafysische verhandeling dichtspijkeren.